

Utbildningsutskottets betänkande

1984/85:34

om anslag till forskningsrådsnämnden m. m. (prop. 1984/85:100)

ÅTTONDE HUVUDTITELN

I detta betänkande behandlas förslag som regeringen förelagt riksdagen i proposition 1984/85:100 bilaga 10 (utbildningsdepartementet) under punkterna D 29 — D 41 jämte motioner.

Konstitutionsutskottet har avgivit yttrande (KU 1984/85:7 y) över motioner om utredning av maktförhållandena i Sverige. Yttrandet är fogat som bilaga till detta betänkande.

1. **Forskningsrådsnämnden.** Regeringen har under punkt D 29 (s. 376 — 378) föreslagit riksdagen att till Forskningsrådsnämnden för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 44 090 000 kr.

Motionerna

1984/85:290 av Carl-Henrik Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om initiativ för att genom en offentlig utredning kartlägga och analysera de faktiska, reella maktförhållandena i det svenska samhället och deras följder för olika grupper och individer.

1984/85:473 av Kurt Ove Johansson (s) och Lars-Erik Lövdén (s) vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av en utredning av maktförhållandena i Sverige.

1984/85:1041 av Sten-Ove Sundström m. fl. (s) vari — såvitt nu är i fråga — yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om driftmedel för barn- och ungdomsverksamheten vid högskolan i Luleå.

1984/85:1324 av Kerstin Göthberg m. fl. (c) vari — såvitt nu är i fråga — yrkas

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts rörande ett fristående institut för framtidsstudier.

1984/85:1508 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) vari — med hänvisning till vad som anförts i den till konstitutionsutskottet remitterade motionen 1984/85:1505 — såvitt nu är i fråga yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av forskning kring makstrukturen i Sverige,

2. att riksdagen beslutar att anvisa 2 milj. kr. till forskningsrådsnämnden för budgetåret 1985/86 under anslagsbeteckningen En svensk maktutredning.

1984/85:2213 av Arne Fransson m. fl. (c) vari — med hänvisning till vad som anförts i den till näringsutskottet remitterade motionen 1984/85:2212 — yrkas

1. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära att på tilläggsbudget för 1985/86 ytterligare 1 000 000 kr. anvisas forskningsrådsnämnden för kooperationsforskning,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag om fasta forskartjänster med kooperativ inriktning i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet

Forskningsrådsnämnden (FRN) skall ta initiativ till och finansiellt stödja forskning som är angelägen ur samhällets synpunkt, sprida information om forskning och forskningsresultat samt främja samordning och samarbete i forskningsfrågor mellan forskningsråd m. fl. organ.

Medlén till FRN föreslås fr. o. m. budgetåret 1985/86 bli fördelade på fyra anslagposter, nämligen 1. Initiering, samordning och stöd av forskning, 2. Framtidsstudier, 3. Forskningsinformation och 4. Longitudinella studier (ny post). Anslaget föreslås bli höjt med 2 249 000 kr. till sammanlagt 44 090 000 kr. budgetåret 1985/86. Ökningen av anslaget är beräknad i enlighet med vad som angavs i propositionen om forskning (prop. 1983/84:107, UbU 1983/84:28, rskr. 1983/84:401). Vidare avser anslagsposten för longitudinell forskning (950 000 kr.) medel som tidigare anvisats under flera anslag, nämligen till FRN, humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, universitets- och högskoleämbetet samt skolöverstyrelsen.

Föredragande statsrådet anför beträffande *framtidsstudieverksamheten* att regeringen har beslutat att tillsätta en utredning. Denna skall bl. a. få till uppgift att göra en analys av verksamheten med framtidsstudier samt lägga förslag om organisation och inriktning av den statligt finansierade verksamheten på detta område.

I motion 1984/85:1324 (c) yrkande 11 hävdas att den av regeringen beslutade översynen av framtidsstudieverksamheten bör inriktas på att ett fristående institut för framtidsstudier skall skapas.

Utskottet vill erinra om att den kommitté som tillkallats för att utreda framtidsstudieverksamheten enligt sina direktiv (dir. 1984:50) skall komma med förslag om verksamhetens inriktning och mål. Dessutom skall kommittén ange hur verksamheten i framtiden bör organiseras, finansieras samt var huvudmannaskapet skall förläggas. Enligt direktiven bör verksamheten vara självständig gentemot partsintressen och inte utgöra en del av regeringskansliet. Utskottet anser att resultaten av den nämnda utred-

ningen bör avvaktas och föreslår därför att riksdagen avslår motion 1984/85:1324 yrkande 11.

I tre motioner nämligen 1984/85:290 (vpk), 1984/85:473 (s) och 1984/85:1508 (fp) yrkande 1 hemställs att *maktförhållandena* i det svenska samhället skall kartläggas.

I samtliga tre motioner nämns den norska maktutredningen som förebild. De förhållanden som enligt motionärerna närmare bör belysas är maktförhållandena inom näringslivet samt riksdagens och regeringens roll i förhållande till den statliga administrationen, till intresseorganisationer, till näringslivet och till kommunerna. Även massmediernas makt bör kartläggas liksom kvinnornas ställning och roll i samhället. Perspektivet bör enligt motion 1984/85:290 inte vara makthavarnas utan de styrdas.

Yttrande över motionerna har avgetts av konstitutionsutskottet (KU 1984/85:7 y).

Konstitutionsutskottet redovisar ett stort antal pågående undersökningar för belysning och analys av maktstrukturen i samhället och vill med anledning av motionerna framhålla att det är angeläget att resurser ställs till förfogande för ytterligare forskning inom relevanta ämnesområden. Utskottet noterar vidare "att regeringen nyligen tillkännagivit att den avser att tillsätta en utredning med uppgift att kartlägga och analysera såväl den makt som utövas av näringslivet som den som utövas av myndigheter, organisationer och massmedier samt hur olika offentliga och privata intressen sammanvävs. Utredningen skall ske genom en forskargrupp som självständigt skall genomföra projektet".

Konstitutionsutskottet konstaterar med hänvisning till vad utskottet redovisat i sitt yttrande att syftet med motionerna i allt väsentligt är tillgodosett.

Utbildningsutskottet delar den uppfattning konstitutionsutskottet gett uttryck för och föreslår att riksdagen avslår motionerna 1984/85:290, 1984/85:473 och 1984/85:1508 yrkande 1.

I budgetpropositionens inledningsavsnitt (bilaga 10, s. 71 ff.) redovisar föredragande statsrådet en av FRN på uppdrag av regeringen genomförd utredning med förslag till utbyggnad, omfattning och finansiering av *kooperationsforskningen*.

I utredningsrapporten föreslås bl. a. att ett centralt ansvar för utbyggnad och finansiering av kooperationsforskning bör läggas på en kommitté under FRN. Enligt FRN bör svensk kooperationsforskning ökas från 6—8 årsverken i dag till 12—15 årsverken på fem års sikt. Kommittén bör disponera ca 2 milj. kr. för att nå denna omfattning. Halva beloppet disponeras redan. Resterande medel bör enligt FRN tillskjutas framför allt av de kooperativa organisationerna.

Föredragande statsrådet finner för sin del FRN:s förslag väl avvägt. Det innebär att av statliga medel skall disponeras ungefär det belopp som för

närvarande utgår för detta ändamål. Det förutsätts att andra forskningsfinansierande organ än FRN även i fortsättningen kommer att stödja kooperationsforskningen.

I motion 1984/85:2213 (c) (motivering återfinns i motion 2212 som bereds av näringsutskottet) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om fasta forskartjänster med kooperativ inriktning vid universitet och högskolor (yrkande 2).

Utskottet anser att frågan om fasta tjänster för kooperationsforskning bör bli föremål för avvägning mot andra angelägna behov, främst inom de samhällsvetenskapliga fakulteterna. Något förslag om tjänster har inte lagts fram av UHÄ. Utskottet förordar att riksdagen inte nu bör uttala sig i denna fråga. Med hänvisning till vad som här anförts föreslår utskottet att riksdagen avslår motion 1984/85:2213 yrkande 2.

Vid högskolan i Luleå bedrivs sedan ett antal år försöksvis i projektform *teknikinformation* som riktar sig till barn och ungdom i regionen. Med stöd av anslag från FRN har högskolan utvecklat metoder för att förmedla teknikkunskap.

I motion 1984/85:1041 (s) beskrivs den hittillsvarande verksamheten med teknikinformation. Motionärerna framhåller bl. a. att projektet är särskilt betydelsefullt för att tidigt väcka intresset för teknik hos flickor. I motionen erinras om att kvinnor är starkt underrepresenterade i teknisk utbildning och i tekniska yrken. Den försöksverksamhet som bedrivits anges nu komma att upphöra eftersom FRN inte längre ger medel till verksamheten. Motionärerna anser att det därför är viktigt att medel för driften av ett "Teknikens hus" i Luleå erhålls via statsbudgeten (yrkande 1).

I likhet med motionärerna anser utskottet att den verksamhet som bedrivs för att förmedla teknikkunskap till barn och ungdom är mycket viktig. Den är ett betydelsefullt led i de insatser som måste göras för att främja den tekniska utvecklingen. Utskottet vill dock erinra om vad som anförts av de föredragande statsråden dels i budgetpropositionen (bil. 10 s. 27) vad avser det kommunala skolväsendets medverkan i teknikcentra, dels i regeringens proposition 1984/85:115 om regional utveckling och utjämning beträffande regionala och lokala initiativ (s. 47—50). I den förstnämnda propositionen anges att s. k. verksamhetsstöd till teknikcentra kan beviljas av regeringen från statsbidraget till utrustning för gymnasieskolan. I sistnämnda proposition framhålls bl. a. att de avgörande besluten om inrättande av sådana organ som teknikcentra bör fattas av regionala och lokala organ. Såväl det organisatoriska som det ekonomiska ansvaret bör ligga i regionerna. Utöver det ansvar för teknikspridning som åvilar kommuner och företag är länsstyrelsernas samordningsroll och projektmedlen inom länsanslaget viktiga faktorer. Utskottet föreslår med hänvisning till vad som anförts att riksdagen avslår motion 1984/85:1041 yrkande 1.

Vad gäller *medelsberäkningen* till FRN föreslår regeringen att reservationsanslaget till nämnden räknas upp med 2 249 000 kr. till 44 090 000 kr. budgetåret 1985/86.

I två motioner yrkas högre belopp, nämligen i motion 1984/85:1508 (fp) yrkande 2 (+2 milj. kr. till "En svensk maktutredning") och i motion 1984/85:2213 (c) yrkande 1 (+1 milj. kr. till kooperationsforskning).

Utskottet föreslår med hänvisning till vad utskottet i det föregående förordat om kartläggning av maktförhållandena att riksdagen avslår motion 1984/85:1508 yrkande 2.

Utskottet erinrar vidare om att budgetpropositionens förslag om medel till kooperationsforskning baseras på förslag från FRN. Kooperationsforskning kan också bedrivas med stöd av medel för företagsekonomisk forskning. Med hänvisning därtill föreslår utskottet att riksdagen avslår motion 1984/85:2213 yrkande 1.

Utskottet har ingen erinran mot regeringens medelsberäkning under anslaget, varför riksdagen bör bifalla regeringens förslag om ett reservationsanslag av 44 090 000 kr. för budgetåret 1985/86.

Åberopande vad utskottet anfört i det föregående hemställer utskottet

1. beträffande *framtidsstudieverksamheten*
att riksdagen avslår motion 1984/85:1324 yrkande 11,
2. beträffande *utredning om maktförhållandena*
att riksdagen avslår motionerna 1984/85:290, 1984/85:473 och 1984/85:1508 yrkande 1,
3. beträffande *kooperationsforskningen*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2213 yrkande 2,
4. beträffande *teknikinformation i Luleå*
att riksdagen avslår motion 1984/85:1041 yrkande 1,
5. beträffande *anslagsbeloppet*
att riksdagen till *Forskningsrådsnämnden* med bifall till proposition 1984/85:100 samt med avslag på motionerna 1984/85:1508 yrkande 2 och 1984/85:2213 yrkande 1 för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 44 090 000 kr.

2. **Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.** Regeringen har under punkt D 30 (s. 378—381) föreslagit riksdagen att till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 84 809 000 kr.

Motionerna

1984/85:1324 av Kerstin Göthberg m. fl. (c) vari — såvitt nu är i fråga — yrkas

9. att riksdagen till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet för budgetåret 1985/86 anvisar ett i förhållande till regeringens förslag med 5 000 000 kr. förhöjt reservationsanslag av 89 809 000 kr.

1984/85:2752 av Bengt Kindbom m. fl. (c) vari — med hänvisning till vad som anförts i den till konstitutionsutskottet remitterade motionen 1984/85:2749 — yrkas att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av forskning och utbildning kring datoriseringens effekter.

Utskottet

Vid riksdagens behandling av 1982 års proposition om forskning m. m. uttalades att det är önskvärt med en mer långsiktig planering av den verksamhet som handhas av forskningsrådsorganisationen (prop. 1981/82:106, UbU 1981/82:37, rskr. 1981/82:397). I den forskningspolitiska propositionen våren 1984 anförde föredragande statsrådet att han i princip delade uppfattningen att det även på detta område är en fördel med fleråriga ramar för forskningen. För att underlätta rådsorganisationens planering borde denna för budgetåren 1985/86 och 1986/87 utgå från en uppräknig av anslagen med 4 % för vardera budgetår (prop. 1983/84:107 bil. 5 s. 42). I enlighet härmed beräknas i förevarande budgetproposition en ökning av anslaget till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) (+ 1 148 000 kr.).

Genom beslut i anledning av den forskningspolitiska propositionen våren 1984 anslags medel för forskning om datateknikens användning under en särskild anslagspost under anslaget Vissa särskilda utgifter för forskningsändamål. Enligt föredragande statsrådets mening bör medel för ändamålet disponeras av HSFR. Statsrådet beräknar därför för budgetåret 1985/86 1 545 000 kr. för detta ändamål i stället under förevarande anslag.

Regeringen föreslår att riksdagen till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 84 809 000 kr.

Chefen för bostadsdepartementet föreslår i budgetpropositionen (bil. 13 s. 83) att under budgetåren 1985/86 och 1986/87 sammanlagt 5 milj. kr. per år av de medel som anvisas till byggnadsforskning skall disponeras av HSFR. Förslaget har nyligen behandlats av riksdagen, som ej hade någon erinran mot att HSFR disponerar de ifrågavarande medlen. Riksdagen gav emellertid därjämte som sin mening regeringen till känna att ett större ansvarstagande från HSFR:s sida för den humanistiskt och samhällsvetenskapligt inriktade byggnadsforskningen inte får leda till att forskningsresurserna splittras (BoU 1984/85:16, rskr. 1984/85:234). Det måste, anförde bostadsutskottet i sitt betänkande, anses naturligt att statens råd för byggnadsforskning (byggforskningsrådet, BFR) även fortsättningsvis ges en centralt samordnande roll. Detta betyder att ett väl fungerande samråd måste etableras mellan BFR och HSFR när det gäller fördelningen av de byggforskningsmedel som disponeras av HSFR. Enligt bostadsutskottets uppfattning är detta en förutsättning för att den humanistiska och sam-

hällsvetenskapliga byggnadsforskningen ges den avsedda relevansen för och anknytningen till byggnadsforskningen i övrigt (BoU 1984/85: 16 s. 4).

I motion 1984/85:1324 (c) yrkande 9 erinras om riksdagens uttalande våren 1984 om förstärkning av den humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningen med anledning av den då behandlade forskningspolitiska propositionen. Motionärerna menar att regeringen inte har uppfyllt riksdagens krav och föreslår att riksdagen under förevarande anslag för budgetåret 1985/86 anvisar ett i förhållande till regeringens förslag med 5 milj. kr. förhöjt anslag.

Frågan om forskning kring datoriseringens effekter behandlas i motion 1984/85:2752 (c) (motivering återfinns i den till konstitutionsutskottet remitterade motionen 1984/85:2749). Motionärerna anför att detta forskningsområde är angeläget mot bakgrund av den sociala sårbarheten och människors förväntningar och oro inför datautvecklingen. Regeringen bör ge universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) i uppdrag att lägga fram planer för förstärkning av högre utbildning och forskning om datoriseringens effekter inom samhälle och näringsliv samt inrätta en professur på ämnesområdet.

Utskottet behandlar först motion 1984/85:2752.

I den forskningspolitiska propositionen våren 1984 redovisades FRN:s förslag till ett samlat forskningsprogram med huvudinriktning på forskning kring de grundläggande förutsättningarna för datateknikens utveckling och tillämpning (prop. 1983/84:107 bil. 5 s. 14 ff.). Föredragande statsrådet anförde i det sammanhanget att FRN:s program syftade till att öka vår kunskap om sambandet mellan individen, samhället och datatekniken. Statsrådet delade FRN:s uppfattning om behovet av balans i satsningarna på forskning inom dataområdet. Enligt statsrådets mening behövs ytterligare insatser för såväl utveckling av "mjukvara" som forskning kring de samhälleliga aspekterna av datatekniken. När det gäller att öka kunskapen om sambandet mellan individen, samhället och datatekniken är det enligt statsrådets mening angeläget att den kunskap som i dag finns uppbyggd inom skilda discipliner — främst inom det samhällsvetenskapliga och humanistiska området — om individen och samhället kan utnyttjas som underlag för de beslut rörande användningen av den nya tekniken som samhället nu står inför. En samverkan mellan forskare från skilda discipliner är här nödvändig. För att stimulera till sådan samverkan beslöts om 1,5 milj. kr. för detta ändamål under anslaget Vissa särskilda utgifter för forskningsändamål. Statsrådet erinrade vidare om att chefen för utbildningsdepartementet avsåg att föreslå regeringen en förstärkning av temaforskningen i Linköping.

Regeringen har sedermera beslutat att inrätta en extra ordinarie tjänst som professor inom temat teknik och social förändring den 1 juli 1984 vid universitetet i Linköping.

Vid sin behandling av den forskningspolitiska propositionen under det

förra riksmötet förutsatte utskottet att UHÄ i sitt fortlöpande arbete med utveckling av dataforskning och datautbildning bearbetar sitt tidigare i anslagsframställningen inför budgetåret 1982/83 redovisade förslag till utbyggnad av dataforskningen och t. ex. i anslagsframställningar avger de förslag bearbetningen kan komma att leda till.

Av vad utskottet har redovisat i det föregående framgår att 1 545 000 kr. beräknas under förevarande anslag för budgetåret 1985/86 för forskning om datateknikens användning.

Utskottet har erfarit att till universitetet i Linköping har under innevarande budgetår anslagits 500 000 kr. för en kunskaps- och problemöversikt rörande datoriseringens och informationsteknologins samhällskonsekvenser.

Mot bakgrund av vad utskottet nu har redovisat anser inte utskottet att det nu föreligger skäl för riksdagen att göra ett särskilt uttalande om behovet av forskning kring datoriseringens effekter såsom föreslagits i motion 1984/85:2752. Utskottet avstyrker därmed motionen.

Beträffande medelsberäkningen under anslaget vill utskottet erinra om det i det föregående redovisade förslaget om uppräknig av anslaget. Vidare kommer HSFR — vilket framgår av det föregående — under nästa budgetår att disponera 5 milj. kr. av BFR:s medel. Utöver den direkta förstärkningen av forskningsresurserna inom berörda områden kommer detta som utskottet ser det även att innebära att medel under förevarande anslag i viss utsträckning kan frigöras för insatser inom andra forskningsområden.

I vad gäller den förstärkning av resurserna för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning under förevarande anslag som föreslås i motion 1984/85:1324 (c) är utskottet inte berett att föreslå riksdagen att anvisa det av motionärerna förordade sammanlagda beloppet. Utskottet utgår från att regeringen, efter det att HSFR har redovisat sitt av regeringen erhållna uppdrag att undersöka förutsättningarna för att åstadkomma förbättringar inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsområdet m. m., återkommer i bl. a. resursfrågan. Utskottet avstyrker härmed motion 1984/85:1324 yrkande 9 och föreslår att riksdagen biträder regeringens förslag om ett reservationsanslag av 84 809 000 kr. till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet för budgetåret 1985/86.

Åberopande vad utskottet har anfört hemställer utskottet

1. *beträffande uttalande om behovet av forskning m. m. om datoriseringens effekter*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2752,
2. *beträffande anslagsbeloppet*
att riksdagen till *Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet* med bifall till proposition 1984/85:100 och med avslag på motion 1984/85:1324 yrkande 9 för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 84 809 000 kr.

3. **Medicinska forskningsrådet.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 31 (s. 381—383) och hemställer

att riksdagen till *Medicinska forskningsrådet* för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 183 410 000 kr.

4. **Naturvetenskapliga forskningsrådet m. m.** Regeringen har under punkt D 32 (s. 383—386) föreslagit riksdagen att till Naturvetenskapliga forskningsrådet m. m. för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 259 513 000 kr.

Motionen

1984/85:1251 av Gunnar Björk i Gävle (c) vari — med hänvisning till vad som anförts i den till näringsutskottet remitterade motionen 1984/85:2496 — yrkas att riksdagen beslutar att till anslag D 32 (NFR) anslå ytterligare 1 milj. kr.

Utskottet

Regeringen föreslår att riksdagen under anslaget Naturvetenskapliga forskningsrådet m. m. skall anvisa 259 513 000 kr.

Från anslaget bestrids kostnaderna för den forskningsverksamhet m. m. som naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) finansierar samt för NFR:s förvaltning. Vidare bestrids från detta anslag kostnaderna för rymdforskningsprojekt under statens delegation för rymdforskning (DFR).

I motion 1984/85:1251 (c) (med motivering i motion 1984/85:2496 som remitterats till näringsutskottet) föreslås ökade medel med 1 milj. kr. för svensk rymdforskning under förevarande anslag.

Utskottet erinrar om att medel för rymdverksamheten för nästa budgetår begärs av regeringen såväl under förevarande huvudtitel som under industridepartementets huvudtitel, anslagen F 1. Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling, F 4. Europeiskt rymdsamarbete m. m. och F 5. Bidrag till Tele-X-projektet. Det sammanlagda beloppet för rymdverksamheten under sistnämnda huvudtitel uppgår till ca 370 milj. kr.

Utskottet anser att det ändamål motionsyrkandet avser bör kunna tillgodoses inom totalramen för de medel som anvisas för rymdforskning. Av budgetpropositionen (bil. 14 s. 100 f. och NU 1984/85:22 s. 41) framgår också att förhandlingar har inletts med svenska företag som verkar på rymdområdet med sikte på att företagen i framtiden skall ta ett större ekonomiskt ansvar för rymdverksamheten. Resultaten av förhandlingarna kan förutsättas komma att redovisas för riksdagen i samband med att regeringen begär anslag för rymdverksamheten för budgetåret 1986/87. Med hänvisning till vad utskottet anför föreslår utskottet att riksdagen avslår motion 1984/85:1251.

Utskottet hemställer

beträffande *anslagsbeloppet*

att riksdagen till *Naturvetenskapliga forskningsrådet m. m.* med bifall till proposition 1984/85:100 och med avslag på motion 1984/85:1251 för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 259 513 000 kr.

5. **Nationell halvledarforskning.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 33 (s. 387) och hemställer

att riksdagen till *Nationell halvledarforskning* för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 12 000 000 kr.

6. **Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 34 (s. 387—388) och hemställer

att riksdagen till *Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning* för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 8 774 000 kr.

7. **Europeisk forskningssamverkan.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 35 (s. 389—391) och hemställer

att riksdagen till *Europeisk forskningssamverkan* för budgetåret 1985/86 anvisar ett förslagsanslag av 158 814 000 kr.

8. **Forskningsinstitutet för atomfysik: Förvaltningskostnader.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 36 (s. 391—392) och hemställer

att riksdagen till *Forskningsinstitutet för atomfysik: Förvaltningskostnader* för budgetåret 1985/86 anvisar ett förslagsanslag av 14 643 000 kr.

9. **Forskningsinstitutet för atomfysik: Materiel m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 37 (s. 392) och hemställer

att riksdagen till *Forskningsinstitutet för atomfysik: Materiel m. m.* för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 2 415 000 kr.

10. **Kiruna geofysiska institut.** Regeringen har under punkt D 38 (s. 392—394) föreslagit riksdagen att till Kiruna geofysiska institut för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 15 678 000 kr.

Utskottet

Utskottet erinrar om att riksdagen under innevarande riksmöte vid behandling av proposition 1984/85:115 om regional utveckling och utjämning har att ta ställning till ytterligare vissa anslagsfrågor avseende Kiruna geofysiska institut.

Utskottet har i förevarande sammanhang ingen erinran mot medelsberäkningen under anslaget utan hemställer

att riksdagen till *Kiruna geofysiska institut* för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 15 678 000 kr.

11. Institutet för internationell ekonomi. Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 39 (s. 394—395) och hemställer

att riksdagen till *Institutet för internationell ekonomi* för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 3 069 000 kr.

12. Vissa bidrag till forskningsverksamhet. Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 40 (s. 396—397) och hemställer

att riksdagen till *Vissa bidrag till forskningsverksamhet* för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 14 037 000 kr.

13. Bidrag till EISCAT Scientific Association. Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 41 (s. 398) och hemställer

att riksdagen till *Bidrag till EISCAT Scientific Association* för budgetåret 1985/86 anvisar ett förslagsanslag av 700 000 kr.

Stockholm den 14 maj 1985

På utbildningsutskottets vägnar

GEORG ANDERSSON

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Georg Andersson (s), Bengt Wiklund (s), Birgitta Rydle (m), Helge Hagberg (s), Lennart Bladh (s), Iris Mårtensson (s), Birger Hagård (m), Jörgen Ullenhag (fp), Margot Wallström (s), Gunnar Hökmark (m), Ingvar Johnsson (s), Larz Johansson (c), Inger Josefsson (c), Inger Koch (m) och Maj Kempe (vpk).

Reservationer

1. Kooperationsforskningen (punkt 1, mom. 3)

Larz Johansson (c) och Inger Josefsson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 4 börjar "Utskottet anser" och slutar "motion 1984/85:2213 yrkande 2" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att frågan om fasta tjänster för kooperationsforskning vid universiteten är viktig för rekryteringen av goda krafter till sådan forskning. Målet måste vara att på sikt åstadkomma flera högre fasta forskartjänster med kooperativ inriktning men också att tidsbegränsade tjänster inrättas med hjälp av medel från t. ex. humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Detta bör riksdagen med bifall till motion 1984/85:2213 yrkande 2 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *kooperationsforskningen*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2213 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. Anslag till Forskningsrådsnämnden (punkt 1, mom. 5)

Larz Johansson (c) och Inger Josefsson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar "Utskottet erinrar" och slutar "för budgetåret 1985/86" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser det rimligt att staten bestrider huvudparten av kostnaderna för kooperationsforskningen. Statens bidrag till kooperativ forskning bör ökas med 1 milj. kr. Diskussioner bör också tas upp med de kooperativa organisationerna om ytterligare stöd.

Utskottet föreslår att riksdagen till Forskningsrådsnämnden anvisar ett reservationsanslag av (44 090 000 + 1 000 000 =) 45 090 000 kr. för budgetåret 1985/86.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *anslagsbeloppet*

att riksdagen till *Forskningsrådsnämnden* med bifall till motion 1984/85:2213 yrkande 1, med anledning av proposition 1984/85:100 och med avslag på motion 1984/85:1508 yrkande 2 för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 45 090 000 kr.

3. Behovet av forskning om datoriseringens effekter samt anslag till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (punkt 2)

Larz Johansson (c) och Inger Josefsson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 7 börjar "I den" och på s. 8 slutar "budgetåret 1985/86" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill med anledning av motion 1984/85:2752 anföra följande.

Datatekniken berör oss alla. Den finns i arbetslivet, hemmet, förvaltningen, fritiden, kulturen och medierna. De positiva möjligheter och fördelar som det framväxande informationssamhället ger måste tas till vara och de negativa sidorna undvikas.

Till följd av den långtgående datoriseringen har samhällets sårbarhet ökat, inte bara när det gäller kris eller avspärrning för vårt land utan också i fredstid. På grund av bristerna i forskning och utbildning om datoriseringens effekter har sårbarheten aldrig blivit riktigt belyst ur social synpunkt. Detta område måste enligt utskottets uppfattning bli föremål för studium.

Med hänvisning till det anförda delar utskottet motionärernas bedömning att UHÄ bör få i uppdrag av regeringen att lägga fram planer för förstärkning av högre utbildning och forskning om datoriseringens effekter för hela vårt samhälle. Detta bör även innefatta inrättande av en professur på ämnesområdet. Vad utskottet har anfört om forskning m. m. om datoriseringens effekter bör riksdagen med bifall till motion 1984/85:2752 som sin mening ge regeringen till känna.

Beträffande medelsberäkningen under anslaget finner utskottet att det föreligger skäl för riksdagen att anvisa ett större belopp än vad regeringen har föreslagit. Utskottet vill i likhet med motionärerna i motion 1984/85:1324 erinra om riksdagens uttalande under det förra riksmötet om förstärkning av den humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningen. Utskottet anser att detta bör leda till ökade resurser redan för budgetåret 1985/86. Härigenom kan det bli möjligt att bl. a. så snart som möjligt förverkliga en satsning på forskning om datoriseringens effekter i enlighet med vad utskottet har förordat i det föregående. Utskottet tillstyrker sålunda yrkande 9 i motion 1984/85:1324 att ytterligare 5 milj. kr. skall tillföras förevarande anslag.

Med hänvisning till det anförda föreslår utskottet att riksdagen med bifall till motionen och med avslag på budgetpropositionen till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 89 809 000 kr.

dels att utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

1. *beträffande uttalande om behovet av forskning m. m. om datoriseringens effekter*
att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2752 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört,
2. *beträffande anslagsbeloppet*
att riksdagen till *Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet* med bifall till motion 1984/85:1324 yrkande 9 och med avslag på proposition 1984/85:100 för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 89 809 000 kr.

Särskilda yttranden

1. Utredning om maktförhållandena (punkt 1, mom. 2)

Jörgen Ullenhag (fp) anför:

Folkpartiet har i sina motioner 1984/85:1505 och 1984/85:1508 framhållit att forskning för att klarlägga maktförhållandena i det svenska samhället bör genomföras utan påverkan av olika maktorgan i samhället. I motionen har förordats att forskningsrådsnämnden (FRN) skall få i

uppgift att initiera forskning om maktfrågor i det svenska samhället. Denna lösning anser jag vara den bästa. Sedan regeringen nu tagit initiativ till en maktutredning och avser att ge uppdraget till en särskild forskargrupp att självständigt genomföra projektet ser jag dock inte något skäl att vidhålla vårt förslag att det aktuella uppdraget skall ges FRN.

2. Utredning om maktförhållandena (punkt 1, mom. 2)

Maj Kempe (vpk) anför:

Det är värdefullt att allmän anslutning nu vinnes bakom kravet att en särskild maktutredning bör göras. Viktig tid skulle ha vunnits om denna insikt funnits redan vid föregående riksmöte, när frågan väcktes. Hur den av regeringen aviserade utredningen kommer att läggas upp är ej klart när utskottet slutbehandlar de väckta motionerna. Det bör framhållas att utredningen genom en enda forskargrupp inte med säkerhet ger den nödvändiga allsidiga belysningen av maktförhållandena med deras många aspekter. Tanken har därför väckts om att två olika forskargrupper oberoende av varandra borde utreda maktfrågorna. Representanter för politiska partier och folkorganisationer bör även beredas tillfälle att ge sina synpunkter på utredningsarbetet i dess olika skeden.

Konstitutionsutskottets yttrande

1984/85:7 y

om utredning av maktförhållandena i Sverige

Till utbildningsutskottet

Till konstitutionsutskottet har hänvisats två motioner från allmänna motionstiden 1985 om kartläggning av maktförhållandena i det svenska samhället. Motionerna är följande:

1984/85:290 av Carl-Henrik Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om initiativ för att genom en offentlig utredning kartlägga och analysera de faktiska, reella maktförhållandena i det svenska samhället och deras följder för olika grupper och individer.

1984/85:473 av Kurt Ove Johansson (s) och Lars-Erik Lövdén (s) vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om behovet av en utredning av maktförhållandena i Sverige.

Till utbildningsutskottet har hänvisats motion 1984/85:1508 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) med förslag att 2 milj. kr. skall anvisas till forskningsrådsnämnden för budgetåret 1985/86 för att nämnden härigenom skall initiera ett forskningsarbete med samma inriktning som den norska maktutredningen.

För att möjliggöra en mera samlad behandling av ärendet överlämnar konstitutionsutskottet till utbildningsutskottet motionerna 1984/85:290 och 1984/85:473. Därvid avger konstitutionsutskottet följande yttrande.

I motionerna åberopas den norska maktutredningen, och motionärerna förordar att motsvarande undersökning skall komma till stånd i Sverige. Bland de olika frågeställningar som enligt motionärerna närmare bör belysas märks maktförhållandena inom näringslivet och inom de privata och statliga företagen, riksdagens och regeringens roll i förhållande till den statliga administrationen samt till intresseorganisationer och näringsliv, kommunernas ställning, massmediernas roll. Andra angelägna forskningsområden är enligt motion 1984/85:290 (vpk) kvinnornas ställning och roll i samhället. Motionärerna anför vidare att makten bör beskrivas nedifrån ur de styrdas, ur de maktlösas perspektiv.

I motion 1984/85:473 (s) hävdas att frågan om vem och vilka som bestämmer i Sverige och hur beslutsfattandet går till inte har tillräckligt belysts. Motionärerna anser att det är påkallat med en utredning som sammanfattar och vidareutvecklar tankegångar, utredningar och forskning som bedrivits under senare år.

Den norska regeringen tillsatte år 1972 en maktutredning som avslutade sitt arbete år 1982. Den hade till uppgift att undersöka och klarlägga de faktiska maktförhållandena i det norska samhället för att därigenom möjliggöra en offentlig debatt och kritisk analys. En utgångspunkt för arbetet var enligt direktiven att söka kartlägga själva maktbegreppet. I direktiven angavs vissa områden som borde bli föremål för specialundersökningar, nämligen de ekonomiska maktgrupperingarna, organisationer inom arbets- och näringsliv, den administrativa apparatens, massmediernas och de internationella företagens maktposition.

Utredningsarbetet leddes av en forskningsgrupp bestående av tre professorer som vid sin sida hade en rådgivande kommitté om 24 personer utsedda av regeringen. Kommitténs ordförande var stortingspresidenten Guttorm Hansen. Maktutredningens arbete som bedrevs i en rad forskargrupper har resulterat i ett stort antal utredningsrapporter och böcker.

Vid sin behandling hösten 1984 av motionsförslag om en utredning av maktförhållandena i det svenska samhället avstyrkte utskottet (KU 1984/85:5) förslaget med hänvisning till att flera offentliga utredningar har tagit upp olika aspekter av denna fråga. Utskottet redovisade det arbete som utförts inom koncentrationsutredningen, låginkomstutredningen, kooperationsutredningen, verksledningskommittén, massmediekoncentrationsutredningen och folkstyrelsekommittén.

Av intresse i detta sammanhang är också det arbete som sker inom stat-kommunberedningen och 1983 års demokratiberedning.

Flera av de frågor som motionärerna önskar få belysta behandlas i olika större forskningsprojekt. Dessa bedrivs med stöd från humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, forskningsrådsnämnden och riksbankens jubileumsfond.

Bland de områden som undersöks kan här nämnas riksdagsforskning med projekten sektorisering och samordning i riksdagen samt riksdagen och de organiserade intressena, välfärdsstaten och de centrala statsorganens styrelsekapacitet, kommunernas roll i framtiden, folkrörelserna i välfärdssamhället, Kooperation och ekonomisk demokrati, facklig politik och facklig makt under perioden 1910–1960, det svenska skattesystemet samt samhällets organisation och företagens förnyelse. Andra undersökningar rör samhällsförändring i Sverige, politik som rationellt handlande, decentralisering av politisk makt, värderingar och värderingsförskjutningar i det svenska samhället, upplevd rättvis och orättvis fördelning av resurser, jordbrukspolitiken som ett spel mellan olika intressegrupper. Även massmediernas roll i samhället är föremål för undersökningar.

Ett omfattande forskningsprogram som syftar till att ett svenskt forskningskollegium för avancerad samhällsvetenskap skall inrättas har nyligen utarbetats på uppdrag av forskningsrådsnämnden, humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och riksbankens jubileumsfond. I detta forskningsprogram ingår som teman för löpande seminarieverksamhet flera frågor

som anknyter till maktförhållanden i samhället.

Viss forskning som berör frågor om maktstrukturen i samhället bedrivs vid institutet för social forskning som är knutet till universitetet i Stockholm.

I enlighet med riksdagens beslut om forskning (prop. 1983/84:107, UbU 1983/84:28, rskr. 401) våren 1984 har en delegation inrättats för forskning om den offentliga sektorn. Verksamheten, som skall pågå under en försöksperiod om tre år, koncentreras till frågor rörande folkstyrelsen samt statens, kommunernas och landstingskommunernas roll i samhällsutvecklingen. Ordförande i delegationen är civilminister Bo Holmberg.

Delegationen för jämställdhetsforskning som inrättades år 1982 har i uppgift att fastställa forskningsbehov i frågor som rör jämställdhet mellan kvinnor och män samt kvinnans roll i samhällsutvecklingen. Vidare skall delegationen initiera, samordna och följa forskning i sådana frågor samt stimulera kontakter mellan forskare, planerare, beslutsfattare och finansieringsorgan.

Av redovisningen i det föregående framgår att det på en rad områden pågår undersökningar som syftar till att kartlägga och analysera maktförhållanden i det svenska samhället. Dessa undersökningar bedrivs i olika former – statliga utredningar, forskningsinsatser vid universitet och högskolor, vid fristående institutioner och med stöd från främst forskningsråden och riksbanksfonden. Verksamheten är mångfacetterad beträffande såväl ämnen som vetenskaplig metodik. Som framgår av det föregående har många frågor varit föremål för uppmärksamhet, men det finns fortfarande förhållanden inom samhället som bör bli föremål för forskning och analys.

Utskottet vill med anledning av motionerna framhålla att det är angeläget att resurser ställs till förfogande för ytterligare forskning inom relevanta ämnesområden. Utskottet noterar att regeringen nyligen tillkännagivit att den avser att tillsätta en utredning med uppgift att kartlägga och analysera såväl den makt som utövas av näringslivet som den som utövas av myndigheter, organisationer och massmedier samt hur olika offentliga och privata intressen sammanvävs. Utredningen skall ske genom en forskargrupp som självständigt skall genomföra projektet.

Med hänvisning till vad som anförts konstaterar utskottet att syftet med motionerna i allt väsentligt är tillgodosett.

Stockholm den 28 mars 1985

På konstitutionsutskottets vägnar
OLLE SVENSSON

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Yngve Nyquist (s), Bertil Fiskesjö (c), Hans Nyhage (m), Kurt Ove Johansson (s), Kerstin Nilsson (s), Sven-Erik Nordin (c), Sture Thun (s), Karin Ahrland (fp), Nils Berndtson (vpk), Ove Eriksson (m), Sören Lekberg (s), Mona Sahlin (s) och Axel Wennerholm (m).

Avvikande mening

Nils Berndtson (vpk) anför:

Det är mycket tillfredsställande att utskottet nu – i motsats till vad förhållandet var i oktober 1984 – anser att det behövs ytterligare kartläggning och analys av maktförhållandena i vårt samhälle. Det är dock viktigt att den maktutredning som nu kommer till stånd inte endast bedrivs genom en grupp forskare utan att även företrädare för de politiska partierna och för organisationer i någon form engageras i utredningsarbetet.